

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра

**з теми: «ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
НА ПРИКЛАДІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 2015, 2020 РОКІВ»**

Виконала: студентка II курсу
заочної форми навчання
групи Р1-М22z
спеціальності 052 Політологія
Гринчишин Оксана Мирославівна

Керівник:
кандидат політичних наук, доцент, завідувач
кафедри політології та філософії
Віннічук О.В.

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	8
1.1. Концептуальні підходи до аналізу політичних технологій.....	8
1.2. Виборчі технології: підходи та методологічні пріоритети.....	23
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	37
2.1. Тенденції розвитку виборчих технологій в умовах інформатизації суспільства.....	37
2.2. Нормативно-правові аспекти регулювання виборчих технологій у електоральних процесах.....	50
РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ.....	60
3.1. Аналіз технологій виборчої кампанія 2015 року на прикладі Хмельницької та Тернопільської областей.....	60
3.2. Виборчі технології в електоральному процесі 2020 р.....	70
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Демократичні перетворення, з якими зіштовхнулася Україна наприкінці ХХ століття, окреслили новий шлях розвитку країни шляхом трансформації політичної системи. Першочерговим завданням у процесі формування демократичної держави було створення політичних інститутів. Проте, низький рівень політичної свідомості громадян, політичної культури, процвітання олігархату, відсутність професійного підходу до політики призвели до нечесності та непрозорості у застосуванні виборчих технологій під час електоральних кампаній.

Виборчі технології є важливою складовою політичної системи, оскільки саме від них залежить якість, професіоналізм представників органів місцевого самоврядування, парламенту тощо. Тобто, вони виступають інструментом легітимності політичної влади.

Постійна зміна виборчого законодавства України, не чіткі орієнтири у виборчих процесах посприяли застосування не чесних технологій, як: «чорні» технології, «брудні» технології, маніпулювання свідомістю виборців за допомогою методів НЛП, НПП тощо. На нашу думку, це відбувалося через недосконале законодавство та не належний громадський контроль за перебігом виборів.

Останніми роками, значний вплив на електоральний процес України має поєднання європейських та американських виборчих технологій з українськими політичними практиками. У процесі виборчої кампанії значний вплив на електорат мають політичні сили, які спонукають віддати за них свій голос. Провідну роль у цьому процесі відіграють виборчі й комунікаційні технології. Сьогодні вони по-своєму зазнають трансформацій у зв'язку з постійним вдосконаленням і змінами в пріоритетності державного розвитку.

Мета дослідження полягає у аналізі практик виборчих технологій в Україні під час проведення місцевих виборів у 2015, 2020 роках. Згідно з поставленою метою визначені наступні **завдання**:

- визначити теоретико-методологічну і джерельну базу магістерської роботи по даній проблематиці;
- проаналізувати концептуальні підходи дослідження політичних технологій та виборчих технологій в українській політичній науці;
- охарактеризувати класифікацію виборчих технологій;
- дослідити та систематизувати теоретичні підходи до вивчення електорального процесу в Україні;
- проаналізувати нормативно-правову базу України, яка регулює виборчий процес;
- провести аналіз застосування виборчих технологій та їх ефективність на прикладі місцевих виборів у Хмельницькій та Тернопільських областях у 2015-2020 роках.

Об'єктом дослідження є виборчі технології.

Предмет дослідження: особливості виборчих технологій в українському електоральному процесі під час місцевих виборів у 2015-2020 років (на прикладі Тернопільської та Хмельницької областей)

Методи дослідження. Методологічна основа кваліфікаційної роботи зумовлена метою та предметом дослідження, реалізація поставлених завдань є можливими за умов використання загальнонаукових та спеціальних методів. Серед методів дослідження варто назвати: системний, історичний, кейс-метод, порівняльний, інституціональний, компоративний, статистичний.

При вивченні виборчих технологій був використаний системний підхід, який розглядає їх як цілісну систему з чіткою внутрішньою структурою, де всі компоненти взаємодіють з оточуючим середовищем і реагують на соціальні вимоги та підтримку.

Застосування історичного методу при написанні роботи, дозволило дослідити основні етапи розвитку виборчих технологій в Україні.

Кейс метод дозволив зрозуміти специфіку політичних та виборчих технологій під час виборчих кампаній 2015, 2020 років.

Використання компаративного методу у дослідженні політичних технологій під час виборчих кампаній в Україні у 2015 і 2020 роках. Він сприяв виявленню основних тенденцій розвитку виборчих технологій, ролі партійної системи, специфіки програм партій тощо.

Інституціональний метод застосовувався при вивченні виборчого законодавства.

Статистичний метод дав можливість здійснити моніторинг виборчого процесу на прикладі місцевих виборів 2015-2020 років.

Наукова новизна дослідження полягає у наступному:

- доведено, що застосування виборчих технологій призвело до трансформації світу «політичного» та негативно відобразилося на ефективній комунікації між суспільством та владою.

- підтверджено, що виборчі технології часто негативно впливають на свідомість громадян, спотворюють її і заважають правильному сприйняттю політичної реальності. Низький рівень політичної культури населення сприяє поширенню сумнівних виборчих технологій, і завдяки штучним втручанням у політичний простір залучається все менше громадян.

- аргументовано, що у виборчих процесах успіх зазвичай досягається політиками, які використовують маніпуляційні методи, такі як розповсюдження чуток, спричинення скандалів, фабрикація фактів, акцентування уваги на другорядних питаннях, спрямованих на політичну ситуацію в країні, тощо.

На основі вивчення та аналізу типологізацій виборчих технологій ми виокремили наступні періоди:

- пострадянський період (початок 90-х років ХХ століття). Він ознаменувався браком досвіду та ресурсів, що призвело до утворення так званої «політичної еліти» та не чесних виборів.

- застосування виборчих технологій (кінець 1990 – поч.2000-х років). Вперше виборчі технології починають застосовуватися для впливу на результат

виборів за допомогою «брудних технік» (чорний піар, маніпуляції в засобах масової інформації, негативна агітація, тощо).

- зростання ролі «чорного піару» в електоральному процесі (поч. 2000-х років – сер. 2000-х років). В цей період досить масштабного поширення набув «чорний піар», який представлявся не тільки як негативна агітація, але й усунення конкурентів шляхом залякування, вбивства.

- впровадження нових технологій (кін. 2000-х років). Даний період ознаменувався масовою комунікацією з виборцями за допомогою PR-технологій, соціальних мереж. Вони дозволили охопити велику цільову аудиторію, але не гарантували ще безпеки та конфіденційності.

- прозорі вибори (2015-2020 рр.). Останніми роками виборчий процес став більш регульованим, прозорим. Про це свідчать такі заходи як вимога до політичних партій розкривати джерела фінансування, обмеження використання певних типів агітаційних матеріалів, тощо.

Теоретичне та практичне значення. Практичне значення результатів магістерської роботи полягає в тому, що вони сприяють глибшому розумінні сучасних виборчих процесів, як одного з ключових аспектів актуальних політичних явищ в регіоні, в Україні та за її межами. Ця особливість створює попит на політологічний аналіз наявних досліджень у галузі політичних і виборчих технологій.

Отримані результати дослідження можуть бути корисні для подальших наукових досліджень щодо виборчих процесів в Україні, а також для аналізу виборчих технологій, які використовуються під час виборчих кампаній в різних областях. Крім того, вони можуть служити як основа для розробки рекомендацій з покращення технологічної складової виборчого процесу.

Висновки та результати магістерської роботи можуть бути використані для створення навчальних курсів та методичних рекомендацій для студентів, які навчаються за спеціальністю «Політологія», «Право».

Апробація результатів дослідження. Результати магістерської роботи були апробовані на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками ндр у 2022-2023 навчальному році (Кам'янець-Подільський, 4 квітня 2023 р.). Тема доповіді: «Інформаційна технологія як складова електорального процесу України».

Публікації. Результати роботи представлені у статтях: «Інформаційна технологія як складова електорального процесу України» Наукові праці студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [редкол.:О.М. Федьков (гол.), О.Б. Комарніцький (відп. ред.), О.В. Віннічук та ін.].Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2023. Вип. 20. Ч. 1. С.207-210; «Особливості виборчих технологій в умовах сьогодення. Особливості виборчих технологій в умовах сьогодення» // Академічні візії. Вип. 22. 2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8277697/>

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури. Обсяг основної частини тексту становить 86 сторінок. Список використаних джерел налічує 105 позиції.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження ключових тенденцій розвитку виборчих технологій, на прикладі місцевих виборів 2015, 2022 рр. в Україні дає змогу зробити конкретні висновки і узагальнення.

1. Аналізуючи основні теоретико-методологічні підходи до вивчення розвитку політичних процесів в Україні, було доведено, що політологічні дослідження характеризуються складністю та багатозначністю в процесі їх проведення. Один з ключових підходів у політологічних дослідженнях є системний підхід.

2. Проводячи аналіз наукових підходів до визначення суті політичних технологій та описуючи типологію, структуру та функції виборчих технологій, було встановлено, що виборчі технології є невід'ємною складовою електорального процесу, і, на жаль, часто сприймаються з хибним розумінням.

Встановлено, що виборча система відіграє важливу роль у політичній системі, а вибори є одним із ключових засобів здійснення демократії.

3. Обґрунтовано, що у процесі розвитку суспільства відбувається постійне вдосконалення виборчих технологій. На нашу думку, виборчі технології мають свої особливості, які проявляються організаційними відносинами, типовим набором багаторазово апробованих способів, засобів і прийомів оперативного досягнення поставленої мети під час виборчого процесу. Вони є невидимою зброєю, за допомогою, якої можна досягти позитивних результатів.

Виборчі технології в значній мірі залежать від нормативно-правової бази країни. Це обумовлено тим, що використання конкретних технологій регулюється правовими нормами, які встановлюють основні вимоги до кандидатів, контролюють діяльність виборчих органів, встановлюють правила передвиборчої агітації і голосування, а також визначають порядок підрахунку голосів та інші важливі аспекти виборчого процесу.

Аналізуючи виборчу систему України, було запропоновано її історичну періодику. Довготривале перебування України в складі СРСР унеможливило здобуття практики проведення чесних демократичних виборів, як таких, що виявляють волю народу, оскільки виборність, гласність були заборонені. Лише після проголошення незалежності відбулася розбудова багатопартійності та реформування виборчого законодавства. Тому, на нашу думку, доцільно вважати, що початок формування та розвиток виборчих технологій припадає на 1991 р. Таким чином, можна виокремити такі періоди:

- пострадянський період (початок 90-х років ХХ століття). Він ознаменувався браком досвіду та ресурсів, що призвело до утворення так званої «політичної еліти» та не чесних виборів.

- поява політичних технологій (кінець 1990 – поч.2000-х років). Вперше політичні технології починають застосовуватися для впливу на результат виборів за допомогою «брудних технік» (чорний піар, маніпуляції в засобах масової інформації, негативна агітація, тощо).

- зростання ролі «чорного піару» в електоральному процесі (поч. 2000-х років – сер. 2000-х років). В цей період досить масштабного поширення набув «чорний піар», який представлявся не тільки як негативна агітація, але й усунення конкурентів шляхом залякування, вбивства.

- Впровадження нових технологій (кін. 2000-х років). Даний період ознаменувався масовою комунікацією з виборцями за допомогою PR-технологій, соціальних мереж. Вони дозволили охопити велику цільову аудиторію, але не гарантували ще безпеки та конфіденційності.

- прозорі вибори (2015-2020 рр.). Останніми роками виборчий процес став більш регульованим, прозорим. Про це свідчать такі заходи як вимога до політичних партій розкривати джерела фінансування, обмеження використання певних типів агітаційних матеріалів, тощо.

4. Аналізуючи виборчі технології під час електорального процесу в 2015-2020 роках, нами визначено особливості застосування нових виборчих

технологій – цифрових та інформаційних. Доведено, що соціальні мережі і вибори – давно нероздільні речі. Застосування соціальної мережі як інструменту в електоральному процесі має як позитивні, так і негативні сторони. Варто звернути увагу на недоліки, оскільки соціальні мережі можуть сприяти швидкому розширенню фейкових новин і дезінформації, що може спотворити реальну картину подій. Найбільш активно політичну рекламу на Хмельниччині розміщували вісім партій: «Наш край», «Перемога Пальчевського», «Пропозиція», «За конкретні справи», «За майбутнє», «Слуга народу», ВО «Батьківщина», «Європейська солідарність»

5. Доведено, що цифрова технології, такі як оцифрування (діджиталізація) документів і процедур, біометрія, блокчейн, хмарні обчислення, можуть спростити процедуру голосування, а електоральний процес при їх використанні стане більш прозорим.

6. Констатовано, що в Україні рівень демократичного розвитку залишається недостатнім. Саме тому політичні партії та кандидати часто у своїй боротьбі за владу, використовують «брудні» виборчі технології, такі як техніка «двійників», використання адмінресурсу, підкуп виборців та інші.

Під час дослідження нами зроблено висновок, що застосування брудних технологій в електоральних процесах 2015-2020 рр. у Хмельницькій та Тернопільській областях було незначним в порівнянні зі східними та центральними регіонами. Але місцеві вибори 2020 року яскраво проілюстрували порушення виборчого законодавства та зловживання владою. А також, неприховане бажання деяких політичних сил монополізувати владу в регіоні.

Таким чином, аналіз виборчих кампаній в період з 2015-2020 рр. підтверджує ефективність використання чистих виборчих технологій, які залишаються актуальними, особливо при умові попереднього проведення політологічних досліджень з врахуванням методологічних стандартів і глибокого аналізу отриманих результатів.

7. Аргументовано, що розвиток подальшої демократизації суспільства й інститутів виборів впливають на формування в Україні повноцінного політичного ринку. Незважаючи на введений воєнний стан, який обмежує проведення виборів, попередні виборчі процеси та існуючі тенденції показують, що існує нагальна необхідність змін до законодавства з метою забезпечення чесності, справедливості та прозорості виборчого процесу, адаптації його до європейських демократичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Вплив громадянського суспільства на удосконалення виборчого процесу. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021>. (дата звернення: 25.08.2023).
2. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: теоретико-методологічні засади та конституційно-правове забезпечення. Одеса, 2015. 35 с.
3. Бебик В. Політичний маркетинг і менеджмент: монографія. Київ: МАУП, 1996. 144 с.
4. Більшість українців не знають, як відбуватиметься процедура голосування, мало чули про новий закон, але вже не так завзято готові продаватися за «гречку» URL: <https://dif.org.ua/article/bilshist-ukraintsiv-ne-znayut-yak-vidbuvatimetsya-protsedura-golosuvannya-malo-chuli-pro-noviy-zakon-ale-vzhe-ne-tak-zavzyato-gotovi-prodavatisya-za-grechku> (дата звернення: 01.09.2023).
5. Блокчейн для системи електронного голосування – огляд та відкриті дослідження. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8434614/> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Блокчейн у державі: засіб від бюрократії та рейдерства. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/30/stattja/polityka/blokchejn-derzhavi-zasib-byurokratiyi-ta-rejderstva> (дата звернення: 01.10.2023).
7. Брудні вибори - 2015. Які технології використовують кандидати для маніпуляцій. URL: <https://tsn.ua/politika/brudni-vibori-2015-yaki-tehnologiyi-vikoristovuyut-kandidati-dlya-manipulyaciyi-519388.html> (дата звернення: 10.09.2023).
8. Бурина І.Ф. Виборчі технології в політичній комунікації. Теорія і методи дослідження комунікації: зб. наук. ст. Вип. 3. Мінськ: БГУ, 2014. С. 52-61. URL: <https://cutt.ly/8YaKQPE> (дата звернення: 10.09.2023).

9. Ващенко К. Політичні технології як чинник демократичного розвитку суспільства : дис... канд. політ. наук : 23.00.02. «Політичні інститути і процеси». Київ, 1999. 184 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1356 с.
11. Вибори-2020 у Тернополі: результати голосування, явка та порушення. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/vibori-2020-u-ternopoli-poperedni-rezultati-golosuvannya-yavka-ta-porushennya-1654979.html> (дата звернення: 02.10.2023).
12. Вибори 2020: хронологія місцевих виборів на Хмельниччині. URL: <https://suspilne.media/73708-miscevi-vibori-2020-na-hmelniccini-ak-vidbuvaetsa-golosuvanna/> (дата звернення: 02.10.2023)
13. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 02.10.2023).
14. Виборчі війни двох Коліщаків. URL: <https://ngp-ua.info/2015/10/23510> (дата звернення: 12.10.2023).
15. Видрін Д. Політика: історія, технологія, екзистенція. Київ: Либідь, 2001. 462 с.
16. Віннічук О. В., Маркітантов В.Ю., Чабанов В.Г. Вплив е-технологій на формування відносин влади та громадян у сучасній Україні // Політикус. Науковий журнал. 2021. Вип. 4. С.20-26.
17. Вісник Центральної виборчої комісії № 2 (32) Грудень, 2015. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/2015_2_Visnik_Cvk.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
18. Головатий М. Мистецтво здобувати владу // Політичний менеджмент. 2009. №4 (37). URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/golovaty_i_mystetstvo.pdf (дата звернення: 05.10.2023).
19. Головатий М. Концептуальні засади політичної теорії та методів її дослідження. С. 3-8. URL: <https://cutt.ly/KYaKaRB> (дата звернення: 12.09.2023).

20. Гринчишин, О. М. Особливості виборчих технологій в умовах сьогодення. Академічні візії. 2023. Вип. 22. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/526> (дата звернення: 12.09.2023).
21. Громадське спостереження за черговими місцевими виборами 2015 року: підсумковий звіт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/OPORA-Mistsevi-vibori-2015.-Rezultati-sposterezhennya.pdf> (дата звернення: 12.09.2023).
22. Гусаревич Н. Актуальні питання нормативно-правового забезпечення електронного голосування в Україні // Аспекти публічного управління. Том 9. Спецвипуск № 1. 2021. С. 11-15.
23. Дмитришин Ю. І. Застосування «брудних» технологій у політичній рекламі під час виборчої кампанії 2006 року. URL: <https://cutt.ly/1YaKVXZ> (дата звернення: 22.09.2023).
24. Е-вибори та е-голосування: потенційні переваги та виклики. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/456060_evibori_egolosuvannya.html (дата звернення: 23.09.2023).
25. Ентман Роберт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Entman (дата звернення: 23.09.2023).
26. Жаровська І. М., Ковальчук В. Б. Цифрові технології у виборчому процесі: теоретичні аспекти відповідності демократичним стандартам. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/527985-digital-technologies-in-the-electoral-pr-e38c7a23.pdf> (дата звернення: 30.09.2023).
27. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20#Text>. (дата звернення: 06.11.2023).
28. Закон України «Про вибори народних депутатів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 13.10.2023).
29. Закон України «Про місцеві вибори». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 13.10.2023).

30. Закон України «Про вибори Президента України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14#Text> (дата звернення: 13.10.2023).

31. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 13.10.2023).

32. Закон України «Про Центральну виборчу комісію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 13.10.2023).

33. Знаєте що? Соціальні мережі та вибори URL: <https://www.oporaua.org/vybory/znaiete-shcho-e1-sotsialni-merezhi-ta-vibori-23206> (дата звернення: 13.10.2023).

34. За три дні до виборів. Що побачила ОПОРА на Тернопільщині. URL: <https://pressclub.te.ua/novyny/%d0%b7%d0%b0-%d1%82%d1%80%d0%b8-%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d0%b4%d0%be-%d0%b2%d0%b8%d0%b1%d0%be%d1%80%d1%96%d0%b2-%d1%89%d0%be-%d0%bf%d0%be%d0%b1%d0%b0%d1%87%d0%b8%d0%bb%d0%b0-%d0%be%d0%bf%d0%be%d1%80%d0%b0/> (дата звернення: 13.10.2023).

35. Ільницький М. С. Вибори в демократичних державах: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.01. Харків, 2019. 42 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5855> (дата звернення: 25.06.2023).

36. Кандидат на посаду міського голови Тернополя використовує факт створення нової поліції для своєї агітації. URL: <https://pressclub.te.ua/arhiv/vybory-2015/perebig-vyborchoyi-kampaniyi-2015/%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d1%82-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%b0%d0%b4%d1%83-%d0%bc%d1%96%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8-%d1%82%d0%b5/> (дата звернення: 13.10.2023).

37. Kemp Simon. DIGITAL 2021: GLOBAL OVERVIEW REPORT. (2021). URL: <https://datareportal.com/reports/?tag=Global> (дата звернення: 23.10.2023).

38. Кількість українських користувачів instagram за рік збільшилася на 50 відсотків. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/kilkist-ukrayinskih-koristuvachiv-instagram-za-rik-zbilshilasya-na-50-vidsotkiv-306701.html> (дата звернення: 13.10.2023).

39. Ковальська Н. М. Ризики виборчих технологій у соціальному вимірі. Наукові інновації та передові технології. Право. 2021. № 1(1). С. 29-40. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2021-1\(1\)-29-40](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2021-1(1)-29-40) (дата звернення: 25.06.2023).

40. Ковтун Т.О. Похило І.Д. Інтернет як інструмент політичних технологій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/195353361.pdf> (дата звернення: 13.10.2023).

41. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.08.2023).

42. Корнієнко В. О. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2009. 145 с.

43. Коротка історія технологій та виборів: 26-річна подорож. Двопартійний політичний центр. URL: <https://bipartisanpolicy.org/report/history-tech-elections/> (дата звернення: 23.08.2023).

44. Кочубей Л.О. Виборчі технології: політичний аналіз (на прикладі виборів до парламенту сучасної України): монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 280 с.

45. Кочубей Л. Категоріальне осмислення виборчих процесів // Політичний менеджмент. 2004. №4. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=448>. (дата звернення: 23.08.2023).

46. Крупник А. Законодавче регулювання лобізму в Україні: у чому загроза для громадянського суспільства. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/zakonodavche-rehuliuвання-lobizmu-v-ukraini-u-chomu-zahroza-dlia-hromadianskoho-suspilstva/> (дата звернення: 03.09.2023).
47. Крупнова Л.В. Литвин Н.А. Теоретико-правовий аналіз законодавства про вибори до органів місцевого самоврядування в Україні. С. 181-184. http://www.lsej.org.ua/2_2021/44.pdf (дата звернення: 07.11.2023).
48. Кузь О. М.: «Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та України: монографія Харків: ІНЖЕК, 2012. 250 с.
49. Куценко Є. Виборчі технології як наукова категорія: сутність і класифікація // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013. Вип. 1. С. 387-403. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2013_1_29 (дата звернення: 23.08.2023).
50. Лабазюк пообіцяв підтримувати регіональні програми по будівництву та ремонту доріг у Хмельницькій області. URL: <https://www.slovoidilo.ua/promise/26764.html> (дата звернення: 03.10.2023).
51. Лізунова, О. Д. Конституційно-правові основи інформаційного забезпечення виборів в Україні. Київ, 2012. 20 с.
52. Магнус Ліллестрьом Переваги та ризики електронного голосування та онлайн-голосування. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12905> (дата звернення: 03.10.2023).
53. Маурер Ардіта Дріза. Цифрові технології у виборах. Питання, висновки та перспективи. Рада Європи, березень 2020 р. 70 с. URL.: <https://rm.coe.int/publication-digital-technologies-regulations-ukr/16809e8040> (дата звернення: 03.10.2023).
54. Митровка В. А. Процес застосування виборчих технологій у парламентських кампаніях України. Modern research in world science. Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference. Lviv, 2022. С. 1300-1304. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Tetiana->

Obikhod/publication/365926415_Kiberbezpeka_Ukraini_i_zasobi_ii_realizacii/links/638916eb2c563722f2299e3f/Kiberbezpeka-Ukraini-i-zasobi-ii-realizacii.pdf#page=1300 (дата звернення: 25.08.2023).

53. Місцеві вибори 2015 р.: проблеми організації, підсумки, тенденції. Київ: НІСД, 2015. 28 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-01/vuboru-f2365.pdf> (дата звернення: 26.08.2023).

56. Місцеві вибори: оцінка кампанії за тиждень до завершення агітації. URL: <https://www.prostir.ua/?news=mistsevi-vybory-otsinka-kampaniji-za-tyzhden-do-zavershennya-ahitatsiji> (дата звернення: 26.08.2023).

57. Місцеві вибори-2020: електоральні настрої громадян URL: <https://dif.org.ua/article/mistsevi-vibori-2020-elektoralni-nastroi-gromadyan> (дата звернення: 26.08.2023).

58. Місцеві вибори в Україні 2020 р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2020

59. Най Джозеф. URL: <https://snaccooperative.org/ark:/99166/w6gc89cn#resources> (дата звернення: 03.10.2023).

60. Наріжний Д.Ю. Аналіз політичних технологій та особливостей їх застосування в транзитивному суспільстві: автореф. дис канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні інститути і процеси». Дніпропетр. нац. ун-т., Дніпропетровськ, 2004. 19 с.

61. На Хмельниччині Президент взяв участь у представленні потенційних кандидатів: URL: <https://www.oporaua.org/vybory/nakhmelnichchini-prezident-vziav-uchast-u-predstavlenni-potentsiinikh-kandidativ-20701> (дата звернення: 26.08.2023).

62. Національний демократичний інститут URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/ndi-ukraine-local-elections-statement-october-2020-ukr-final_v2.pdf (дата звернення: 26.08.2023).

63. Нестерович В.Ф. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів та виразів. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 648 с. URL: https://www.academia.edu/41698067/%D0%92%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2_%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 25.06.2023).

64. Нові рейтинги: Тимошенко відривається від Порошенка, Зеленський виходить на 3-є місце. Центр прикладних досліджень. Консалтингова компанія. URL: <https://cpd.com.ua/ru/%20reitingi-kandidatov-v-prezidenty> (дата звернення: 25.09.2023).

65. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ. Місцеві вибори, 25 жовтня та 15 листопада 2015 року. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/223811.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).

66. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r> (дата звернення: 05.09.2023).

67. Переваги та виклики застосування гендерної квоти під час місцевих виборів 2020 року в Україні. URL: <https://dif.org.ua/article/perevagi-ta-vikliki-zastosuvannya-gendernoi-kvoti-pid-chas-mistsevikh-vyboriv-2020-roku-v-ukraini> (дата звернення: 11.11.2023).

68. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.

69. Поліщук О.О. Виборчі технології в Україні: специфіка застосування та головні тенденції розвитку. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02. «Політичні інститути та процеси». Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2019. 248 с.

70. Поліщук І. О. Виборчі технології: сутність та різновиди // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 4 (27) 2015. С. 106-111.

71. Полторац В. Виборча інженерія // // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2005. С. 207-217. URL: <https://cutt.ly/CYaZ2Md> (дата звернення: 25.09.2023).

72. Полторац В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. №1. С. 61-79.

73. Практика використання адмінресурсу на Хмельниччині на місцевих виборах 2020 року. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/praktika-vikoristannia-adminresursu-na-khmelnichchini-na-mistsevikh-viborakh-2020-roku-22736> (дата звернення: 25.09.2023).

74. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc41?pf3511=68847> (дата звернення: 25.06.2023).

75. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

76. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг. Указ Президента України від 29.07.2019 № 558/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

77. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019р. № 405-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

78. Про Стратегічний план Центральної виборчої комісії на 2020 - 2025 роки. Постанова Центральної виборчої комісії від 11.06.2020. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-20#n10> (дата звернення: 25.09.2023).

79. Проміжний звіт Громадянської мережі ОПОРА за результатами спостереження на місцевих виборах 25 жовтня 2015 р. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/9257-promizhnyj-zvit-za-rezultatamy-sposterezhennja-opory-na-miscevyh-vyborah-25-zhovtnja-2015-r-9099#porushenya> (дата звернення: 25.09.2023).

77. Проміжний звіт Громадянської мережі ОПОРА за результатами позапартійного спостереження на місцевих виборах за вересень 2020 року. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/promizhnii-zvit-gromadianskoyi-merezhii-opora-za-rezultatami-pozapartiinogo-sposterezhennia-na-mistsevikh-viborakh-za-veresen-2020-roku-21113> (дата звернення: 26.09.2023).

81. Романчиков В.І.: Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 302 с.

82. Роль соціальних мереж (Facebook) у виборчих кампаніях (oporaua.org) URL: https://www.oporaua.org/vybory/rol-sotsialnikh-merezh-facebook-u-viborchikh-kampaniiakh-17987#_ftnref2 (дата звернення: 26.09.2023).

83. Рум'янцева С.В. Медіа-технології у виборчому процесі: світові тенденції та українська практика: дис.... канд. політ. наук 23.00.02 «Політичні

інститути та процеси». Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2017. 180 с.

84. Семотюк О.П. Сучасний словник іноземних слів. Харків: Веста : Ранок, 2007. 464 с.

85. Спостереження за виборами в Україні 2020 р. https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/ndi-ukraine-local-elections-statement-october-2020-ukr-final_v2.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

86. Сурмін Ю. Напрями вдосконалення виборчих технологій в аспекті досвіду виборів 2006 року // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досл. ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2007. Вип. 10. 472 с.

87. Теремко В. Розвиток політичної системи України в умовах цифровізації. Літопис Волині. 2023. № 28. С.300-304. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.43> (дата звернення: 25.06.2023)

88. Токар-Остапенко О.В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні // Національний інститут стратегічних досліджень. 10 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf> (дата звернення: 26.09.2023).

89. Україна після Євромайдану: досягнення та виклики / ред. М. Яковлев, О. Гарань. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи», 2015. 132 с.

90. У Тернополі ОПОРА фіксує політичну рекламу на транспорті. URL: <https://pressclub.te.ua/novyny/%d1%83-%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%be%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96-%d0%be%d0%bf%d0%be%d1%80%d0%b0-%d1%84%d1%96%d0%ba%d1%81%d1%83%d1%94-%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%83-%d1%80%d0%b5/> (дата звернення: 20.10.2023).

91. У Хмельницькому партія «Рідне місто» висунула кандидатом до міської ради тезку відомого в місті політика. URL:

<https://www.oporaua.org/vybory/8578-u-hmelnyckomu-partija-lridne-mistor-vysunula-kandydatom-do-miskoji-rady-tezku-vidomogo-v-misti-polityka-8420> (дата звернення: 20.06.2023).

92. У центрі уваги безпеки виборів – хмарні обчислення (cisecurity.org)
URL: <https://www.cisecurity.org/insights/spotlight/cybersecurity-spotlight-cloud-computing> (дата звернення: 20.06.2023).

93. Хромець О.Л. Виборчі технології як чинник політичних трансформацій у пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 211 с.

94. Цифрові технології та виборчий процес: стандарти ЄС на захисті демократичного вибору. Аналітичний звіт. Київ: ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2022 р. С.4.

95. Чемсак Ю. В. Виборче законодавство України: особливості розвитку та сучасний стан. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №12. С. 86–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/18> (дата звернення: 25.09.2023)

96. Чи може електронне голосування стати майбутнім загальних виборів?. URL: <https://warwick.ac.uk/newsandevents/pressreleases/?newsItem=8a17841b894966220189680f32b8419b> (дата звернення: 25.09.2023)

97. Чорний піар та адміністративний ресурс на Хмельниччині URL: <https://vsim.ua/Polityka/chorniy-piar-ta-adminresurs-pro-pochatok-viborchoyi-kampaniyi-na-hmeln-11131722.html> 11/ (дата звернення: 25.09.2023)

98. Чубатенко О. Особливості виборчих технологій в Україні. Науковий журнал «Політикус». 2020. № 3. С. 90–94.

99. Чубатенко О. Трансформація виборчих технологій у процесі формування інформаційного суспільства. Актуальні проблеми політики. 2020. № 65. С. 97-102. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v0i65.312> (дата звернення: 25.06.2023).

100. Чубатенко О. М.. Тенденції розвитку виборчих технологій в Україні в умовах становлення інформаційного суспільства // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2 (50) 2021. С. 76-80.

101. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект): автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.01 / Іван Вікторович Шкурат; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2002. 20 с.

102. Шурко О. Вплив політичних технологій на політичну свідомість. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2020. №1(7).С. 237–245. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-237-245> (дата звернення: 25.06.2023)

103. Юрченко Є. Еволюція виборчих технологій у сучасному політичному процесі: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 Політичні інститути та процеси». Київ, 2008. 32 с.

104. Які порушення зафіксувала ОПОРА. URL: https://vybory.24tv.ua/mistsevi-vibori-ukrayini-2020-2-tur-porushennya-falsifikatsiyi_n1455933 (дата звернення: 17.10.2023).

105. Як Twitter вплинув на президентські вибори 2016 року. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/how-twitter-affected-2016-presidential-election> (дата звернення: 17.10.2023).